

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research
Cilt: 15 Sayı: 88 Mayıs 2022 & Volume: 15 Issue: 88 May 2022

Received: Apr 29, 2022, Manuscript No. jisr-22-59814; Editor assigned: May 02, 2022, Pre QC
No. jisr-22-59814(PQ); Reviewed: May 16, 2022, QC No. jisr-22-59814; Revised: May 20, 2022,
Manuscript No. jisr-22-59814(R); Published: May 27, 2022, DOI: 10.17719/jisr.2022.59814
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KÜLTÜREM TEORISİNİN ÇEVİRİDEKİ ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF CULTUREME THEORY IN TRANSLATION

Sueda ÖZBENT*

Öz

Metinler belli bir iletişim durumu ve kültür bağlamında metin türü normlarına göre üretilirler. Bu metinlerin o kültürde öngörülen işlevleri vardır. Bu işlevleri doğru anlamak ve doğru aktarmak için sadece dil edinci yeterli değildir. İyi bir kültür edinci olmayan çevirmen sadece iyi bir dil edinciyle kaliteli bir çeviri ortaya koyamaz. İyi dil bilen kişilerin iyi bir kültür edincine sahip olmaları beklenir. Dil edimi dilin alt yapısını oluşturan tüm bileşenleri öğrenmek, dilin nasıl kullanıldığını düzenleyen kültürel normlarla birlikte toplumsal normları da bilmeyi gerektirir. Kültür edinci yaşayarak, deneyimlenerek en iyi şekilde edinilebilir. Donanımlı bir kültür edincine giden yol kültürün en küçük birimi olan kültüremlerin farkına varmayı gerektirir. Kültürem kavramı ne yazık ki henüz Türkçe literatüre girmemiştir. Bu çalışma kültürem kavramını tanıtarak alana katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Oxford sözlüğüne göre “kültürem, daha küçük birimlere bölünebilen veya daha büyük birimlere dönüştürülebilen sembolik değer belirtileriyle kavranan kültürel davranışın herhangi bir bölümüdür”. Görüldüğü üzere kültüremler kültürel bilgileri taşıyan birimlerdir. Bu bilgiler kökleri kültürde olan dil vasıtasıyla taşınmaktadır. Yapısı gereği dil, ait olduğu kültüre has bakış açısıyla, gelenek ve görenekleriyle yaşayan ve bu bilgileri gelecek nesillere taşıma misyonu olan canlı bir yapıdır. Sürekli değişim ve gelişim içindedir. Çevirmenlerin bu devingenliğe de ayak uydurmaları gerektirir.

Bu çalışma kültürem kavramının çeviribilim alanında gittikçe kendine daha fazla yer edinmesi nedeniyle, kavramın çeviri açısından önemi incelenecek ve çeviri literatüründeki yeri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Els Oksaar, kültürem kavramı, kültürem ve çeviri, behaviorem ve kültürem ilişkisi, kültürel öğeler ve kültürem.

Abstract

Texts are produced in the context of specific communicative and cultural circumstances according to the norms of text types. There are presupposed functions of these texts in that culture. To understand and transfer these functions in a correct way, language competence on its own is not enough. A translator who does not have a good cultural competence cannot produce a qualified translation just with a good language competence. Individuals who know a language well are expected to have a good cultural competence as well. Language acquisition requires learning all components constituting substructure of a language in addition to its social and cultural norms determining how the language is used. Cultural competence is learned best through living and experiencing them. The path to a fully functioning cultural competence requires being aware of culturemes, which are the smallest units of culture. Unfortunately, the term cultureme has not entered into Turkish terminology yet. This study aims to introduce the concept of cultureme for enriching our field.

According to Oxford Dictionary, cultureme is “any portion of cultural behavior apprehended in signs of symbolic value that can be broken down into smaller units or amalgamated into larger ones”. As it is seen, culturemes are units carrying cultural knowledge. This knowledge is being carried through language, which has its roots in culture. Due to its structure, language is a living structure, which has the mission of enabling its culture specific habits and traditions to survive for future generations. It is in constant change and development. Translators have to adapt this dynamic nature.

In this study, the concept of cultureme, its importance in translation, and its position in the field of translation is going to be focused on.

Keywords: Els Oksaar, concept of cultereme, cultureme and translation, the relation of behaviorem and cultureme, cultural elements and cultureme.

*Prof. Dr. Sueda Özbent, Marmara Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü İstanbul/ Türkiye, sozbent@marmara.edu.tr

Nisan 2021 Taras Shevchenko 6. International Conference on Social Sciences kapsamında bildiri olarak sunulmuş, üzerinde çalışılmış ve genişletilmiştir.

²<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095652765> (erişim: 25.1.2021) Çevirisi tarafımda yapılmıştır. Aksi söylenmedikçe bütün çeviriler tarafımda yapılmıştır.

1. GIRIS

Sosyal bir varlık olan insanların en büyük ihtiyacı toplumda kabul görüp birey olarak yer almaktır. Bunun için iletişim kurmaları ve dolayısıyla dil öğrenmeleri şarttır. Dil edinimi esnasında edinilen edinçlere baktığımızda bunların sadece dilsel öğeler olmadıklarını, kişilerin sosyal düzeni ve normlarını, o toplum tarafından kabul gören davranış biçimlerini ve kültürel geçmişini de doğru bir şekilde öğrenmeleri ve insanlar arası ilişkilerde bunlara uymaları gerektiğini görürüz. Aksi takdirde kişinin toplumsal yaptırımlarla karşılaşması işten bile değildir. Buna karşılık telaffuz veya gramer hataları affedebilir hatalardır. Yabancı dil konuşanların bu tip hatalar yapmaları beklenen bir durumdur. Dili doğru anlayabilmek ve kullanabilmek kültürel edinci gerektirir. Dilin kökleri ait olduğu kültürdedir, dil kültürün bir parçası olarak yaşar ve kültürü yaşatır. Gelecek nesillere kültür aktarımı dil sayesinde olmaktadır. Dil ve kültür bir tür simbiyotik ilişki içerisindeydi diyebiliriz. Canlı bir varlık olan dil, toplumun güncel ihtiyaçlarına göre kendini yenilemekte ve taşıdığı kültüre özgü öğelerle birlikte kendine has bir şekilde evrilmektedir. Kültürel öğelerin aktarımı çeviride başlı başına dikkat edilmesi gereken son derece önemli bir konudur. Bu nedenle özellikle kültüre özgü unsurlar taşıyan kelimeler veya kalıplaşmış ifadeler, deyimler, atasözleri vs. çeviri sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. *Kültürem* (ing. cultureme) kavramı çeviri biliminde bu soruna ışık tutacak bir bakış açısı sunmaktadır. *Kültürem* kavramı kültür bilimine nazaran çeviri biliminde gittikçe daha fazla kullanılmaktadır ve bu kavram ne yazık ki henüz Türkçe literatüre girmemiştir. Bu çalışma bu anlamda kavramı tanıtarak alana katkıda bulunma amacını gütmektedir. Ayrıca kavramın çeviri bilimindeki yeri ve önemi tartışılıp, örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

2. KÜLTÜREM KAVRAMI VE ETIMOLOJISI

Kültürem kavramını açıklayabilmek için öncelikle kökeni olan *kültür* kavramını irdelemek gerekmektedir. Latince kökenli bir kavram olan *kültür*, *cultura* kelimesinden gelmekte olup, *colere* fiilinden türetilmiştir. Ekin, ekip biçmek, bakım anlamlarını taşıyan *cultura* kelimesinin ve Türkçede kullanılan *ekin ve hars* kavramlarının kullanım alanları birbirine yakındır.

Kültürem kavramı 1967 yılında ilk defa dilbilimci Kenneth L. Pike tarafından ortaya atılmıştır. Pike kavramın sonundaki *-eme* ekinin gerçekte var olan bir birime gönderme yapan soyut bir kavram olduğunu söylemektedir (1967: 121). Pike *-eme* sonekine *etik* (ing. etic) ve *emik* (ing. emic) kavramlarından yola çıkarak şu şekilde açıklamaktadır:

phonetic: tüm dillerde var olan ses ve karakterler

phonemic: sadece bir dilde olan ses ve karakterler

phoneme: ses birim

Aşağıdaki örnekler *kültürem* (ing. cultureme) kavramının dil bilimsel bir yaklaşımla çeviri bilim ve kültür çalışmalarında oluşturulduğunu göstermektedir:

morph (biçim) - morpheme (biçimbirim); phone (ses) - phoneme (sesbirim); culture (kültür) - cultureme (kültürbirim).

Kültürem kavramının Oxford sözlüğündeki tanımı kavramın soyut işlevini ortaya koymaktadır:

Kültürem, daha küçük birimlere bölünebilen veya daha büyük birimlere dönüştürülebilir sembolik değer belirtileriyle kavranan kültürel davranışın herhangi bir bölümüdür.¹

Öyleyse *kültüremler* kültürel bilgi taşıyan birimler olup dil ile ifade edilme özelliğine sahiptirler. Bu nedenle dilin ve kültürün tüm alanlarında karşımıza çıkarlar. Bazen deyimlerde, bazen şakalarda veya edebiyat, din, sosyoloji, antropoloji, folklor gibi alanlarda kullanıldığını görürüz. Çeviri bilimci Hans J.

¹a.g.e.

Vermeer ve Heidrun Witte de *kültürem* kavramının *kültür* kavramından geldiğini belirterek, bu kavramın morfem, *fonem* gibi kavramlara benzer bir şekilde oluşturulduğunu söylemektedirler (Vermeer/Witte 1990: 135). Bu nedenle İngilizcesi *cultureme*, Almancası *Kulturem* olarak karşımıza çıkan bu kavramın Türkçede karşılığının *kültürem* olması gerektiği kanaati ağır basmaktadır. Zira *morfem*, *fonem* vb. kavramlar Türkçede kullanılmaktadır (bak. TDK). Bu çalışmada *cultureme* kavramının karşılığı olarak kökenine uygunluğunu yansıtmaya ve kullanım kolaylığı bakımından *kültürem* tercih edilmiştir.

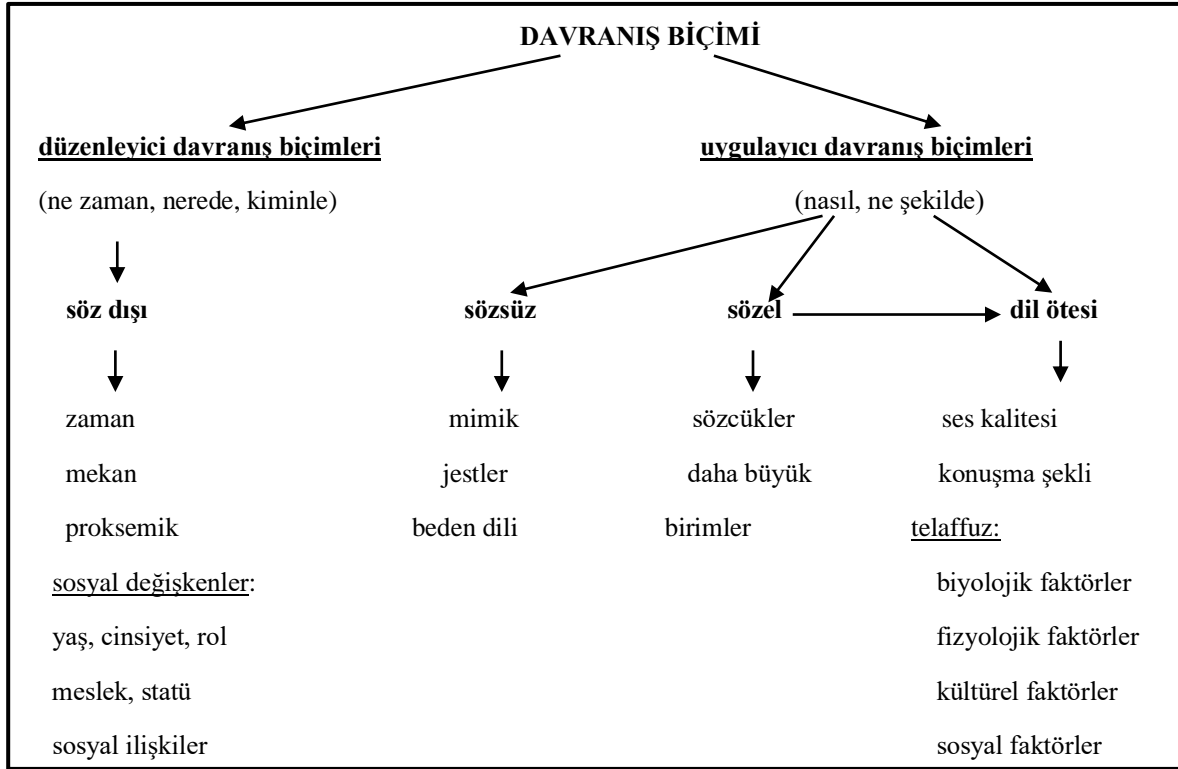
1976 yılında İspanyol antropolog Fernando Poyatos tarafından tekrar gündeme getirilen *kültürem* kavramını Almancada ilk olarak kullanan Estonya asıllı İsveçli dilbilimci Els Oksaar'dır (1983). Oksaar *Kongruenzen und Kulturemrealisierungen* adlı makalesinde *kültürem* kavramını ilk defa *behaviorem* kavramıyla birlikte kullanarak Poyatos ve Pike'den farklı yorumlamıştır ve kavrama yeni bir açılım getirmiştir. Sosyolojide *behaviorem* (*davranış biçimi*) kavramı değişik kültürlerdeki bireylerin farklı davranış biçimlerini anlatmak için kullanılır.

Oksaar bu makalesinde bir *davranış biçimi* olan selamlaşma örneği ile *kültürem* kavramını açıklar ve dildeki mutlaka uyumlu olması gereken diğer sözel (*verbal*), dil ötesi (*paralingual*), sözsüz (*nonverbal*) ve söz dışı (*extraverbal*) faktörlerle birlikte nasıl sorusuna cevap verdiğini söyler. *Davranış biçimlerinin* (*behaviorem*) *interaksiyonel edincin* merkezini oluşturduğunu ve anılan dört uyumluluk kriterini sağlaması gerektiği üzerinde durur. Edim bilimsel ve gösterge bilimsel uyumluluk kurallarına aykırı düşen dil hatalarını bertaraf edebilmek için *kültüremlerin* nasıl gerçekleştiğine yabancı dil öğretiminde yer verilmesinin gerekliliğine vurgu yapar (1983: 124). Örneğin bir kişinin sözel olarak teşekkür etmesi gereken bir durumda beklendiği gibi normlar dahilinde davranmamasının, iletişimin ilerleyen safhalarında onun kibirli, saygısız, ihmalkâr vb. algılanmasına sebebiyet verir ki, bu o kişiyi gramer hatası yapmaktan çok daha kötü bir duruma düşürür. Kısacası gramer hataları kişiler arası iletişimde davranıştaki hatalara göre daha kolay affedilebilir türden hatalardır. Oksaar 1988'de kaleme aldığı *Kulturemtheorie* (Kültürem Teorisi) başlıklı çalışmasında *kültürem* kavramı fikrinin Poyatos ve Pike'den çıktığını söylemektedir.² Oksaar bu kitabı yayımlamadan önce 17.01.1986'da bu fikirlerini Joachim Jungius Bilim Derneği'ne sunmuştur.

3. OKSAAR'A GÖRE KÜLTÜREM TEORİSİ:

Yukarıda da bahsedildiği gibi insanlar sosyal varlıklardır ve toplumsal normlar çerçevesinde davrandıkları sürece topluma uyum sağlayabilirler. Bunun için dil kullanımını da sosyal normlar ve davranış biçimleri (*behaviorem*) ile uyumlu olarak gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu noktada kültürel farklılıklar önem arz etmektedir. Oksaar bu davranış biçimlerinin sosyokültürel kategorilerde toplanabileceğini ve bu kategorilerin en küçük biriminin *kültürem* olduğunu savunmaktadır. *Kültürem* teorisi iletişimsel davranış biçimlerinin içinde bulunulan durumlara göre az çok birbirinden farklı olduğunu ön görmektedir. Kim ne zaman susar ne zaman konuşur, tabu olan konular nelerdir? Oksaar'a göre özür dilemek, tokalaşmak, selam vermek, vedalaşmak, teşekkür etmek gibi kültürel olarak benimsenmiş ve standartlaşmış davranış ve iletişime geçme biçimleri birer *kültürem*dir.

²Oksaar 1988: 27, Veith 2005: 185, Mast 2020: 23

Şekil 1: *Kültürel* (1988: 28) (Oksaar'a dayanarak değiştirilerek oluşturulmuştur)

Kültürel soyut birimlerdir. Nesil, cinsiyet ve samimiyet düzeyine göre farklı iletişimsel eylemler farklı şekillerde gerçekleştirilebilirler. Sözel (verbal), dil ötesi (paralingual) sözsüz (nonverbal) ve söz dışı (extraverbal) davranış biçimleri yoluyla gerçekleşirler ve öncelikle nasıl ve ne şekilde sorularına cevaptırlar. İletişim eylemine bütünsel açıdan bakıldığında söz dışı birimlerle cevaplandırılan ne zaman ve nerede sorularının cevapları da önemli olabilirler. Böylece iki davranış tipi ortaya çıkmaktadır: uygulayıcı ve düzenleyici davranış biçimleri. (Oksaar 1983: 27).

Oksaar *uygulayıcı davranış biçimlerini*; *sözsüz, sözel ve dil ötesi* olarak gruplandırmaktadır. *Düzenleyici davranış biçimlerini* ise *söz dışı* olarak nitelendirmektedir (bak. Şekil 1). Söz dışı olan birimler *kültürel* türüne göre işlevsel olarak ön plana çıkarak belirleyici olabilirler. Oksaar örneğin selamlaşmada kişinin çalışması nedeniyle işini engelleyeceği veya mesafenin uzak olması nedeniyle mümkün olmayan tokalaşmadan vaz geçebileceğini söyler. Ayrıca beden dili kullanılarak sözsüz de selamlaşılacağına vurgu yapar. İçinde bulunulan iletişim durumuna göre eşdeğer olan davranış biçimlerini belirleyebilmek için kimin kiminle iletişim içinde olduğuna göre cevaplanması gereken sorular şunlardır: kim, ne zaman, nerde, niçin ve hangi konuda iletişimdeyiz?

Kültürel teorisine göre dil, kültürün bir parçasıdır. Ancak kültürü incelemek, açıklamak ve nesiller boyunca aktarmak için de dilin dinamik yapısı gereklidir. Dilin bu dinamik yapısı, dinamik sosyal düzen ile etkileşerek tarihsel gelişim sürecinde yeni davranış biçimlerinin ortaya çıkmasında verimli bir zemin sağlar.

İletişim anında dış faktörler devreye girer ve Oksaar'a göre bunlar sözel iletişimden daha ağır basarlar. Oksaar ile aynı görüşü paylaşan Göhring "kültürü bir insanın karar verebilmesi ve içinde bulunduğu kültüre uygun davranabilmesi, hissedebilmesi için; bilmesi gereken her şeydir, şeklinde tanımlamaktadır" (Özbent 2015:16). Türk kültüründe vedalaşırken sözel olarak "güle güle" diyen kişinin kalan kişi ve "allahasımarladık" diyen kişinin giden kişi olduğunu aşıkardır. Almancada sözel olarak böyle bir ayırım yapılmamaktadır. Çevirmenin oluşturacağı Almanca bir erek metinde, metnin işlevsel ve eşdeğer

olması için bu ayrımı yansıtması iletişim bağlamında gerekli olabilir. Görüldüğü üzere sözel eylemlere sözel olmayan *uygulayıcı davranış biçimleri*, *sözsüz ve dil ötesi öğeler* eşlik etmekte ve anlamı büyük ölçüde belirlemektedirler. Bu nedenle Oksaar'ın da teklif ettiği gibi bu öğelerin dil edinimi esnasında öğretilmesi ve çeviri esnasında da çeviri sürecine dâhil edilmesi zaruridir. *Kültüremlerin, davranış biçimleri* ile birlikte değerlendirilerek yorumlanması gerektiği görülmektedir.

4. ÇEVİRİ BİLİMDE KÜLTÜREM KAVRAMI

Vermeer 1983'de yazdığı *Translation theory and linguistics* adlı makalesinde Oksaar ile eş zamanlı olarak *Kültürem* kavramını çeviri biliminde kullanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi 1990 yılında Witte ile birlikte yaptıkları çalışmada *kültürem* kavramının *morfem, fonem* gibi kavramlara benzer bir şekilde oluşturulduğunu vurgulamışlardır (Vermeer/Witte 1990: 135). Christiane Nord (1994) *kültüremleri* kültür belirteci (Kulturmarker) olarak nitelendirmektedir. Çeviri bilimci Even-Zohar ise 1997'de yazdığı 'Kültürdeki faktörler ve bağımlılıklar' (orijinal başlık: *Factors and Dependencies in Culture*) konulu çalışmasında kültürel repertuarı açıklarken Pike'in *behaviorem* kavramına gönderme yapar ve *kültüremlerin* nasıl edinildiğini sorgular. *Kültürem* kavramının ayırt edici özelliğinin kültür bağlamında kullanılabileceğini söyler.

Kültürem kavramı çeviri biliminde ilk zamanlarda öncelikle kaynak dile has bazı kültürel özellik taşıyan kavramların erek dilde karşılığının olmadığı durumlar için kullanılmıştır (Vermeer 1983; Newmark 1982). Bu durumlar için sözcük ve ifade denmesini uygun bulmayan Vermeer/Witte bunları *sosyal fenomen* olarak adlandırmışlardır. Zira *kültüremler* bir kelime veya sözden, çok daha fazlasını içermektedirler. Vermeer/Witte "bir sosyal fenomenin belirlenebilir koşullar altında başka bir kültürdeki 'aynısıyla' veya benzeriyle karşılaştırıldığında kültüre özgü olgu olarak tespit edilmesi (yani kıyaslanan her iki kültürün birinde var olması) ve orada bir kişi için bile anlamlı olması durumunda *kültüremden*" (1990: 137) söz etmektedirler. Sosyal fenomenlerin karşılaştırılabilir ve anlamlı olması onların hangi sıklıkla ortaya çıktığından bağımsızdır. Belirleyici olan karşılaştırmayı yapan kişi ve onun tutumudur. Bu kişi karşılaştırmayı tarafsız olarak yapmalıdır. Vermeer/Witte'ye göre fenomenlerin her bir toplum için *kültürem* statüsünün tespit edilmesi gereklidir. Bu bağlamda karşılaştırılan kültür ve dil çifti belirleyicidir. Karşılaştırmayı yapan kişi her zaman kendi kültüründen hareketle değerlendirmelerini yapar (Vermeer/Witte (1990) ve Nord (1997)). İnsanların tamamen kendilerini içine doğdukları kültürlerinden soyutlamaları mümkün değildir. Çevirmenlerin edinmesi gereken önemli edinçlerden biri profesyonel olarak tarafsız davranmak ve ikincisi perspektif değiştirebilmektir.

Kültüremler sosyokültürel davranış biçimlerinin soyut birimleri oldukları için onları bir kelime veya söz ile ifade etmek mümkün değildir. Onlar dil düzeyinin fenomeni olarak ancak bir başka kültürdeki unsurlarla karşılaştırıldıklarında kültüre özgü ve anlamlı bir fenomen olarak görünür hale gelirler. Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta ise her anlamlı fenomenin *kültürem* olamayacağı gerçeğidir. Vermeer/Witte'ye göre bir fenomenin öneminin veya anlamının onun gerçek olup olmaması değildir. Burada belirleyici olan faktör fenomenin kabul gören ve inanılan özellikleridir. Bir fenomen için dilsel düzeyde çevrilemezlik onun *kültürem* olduğuna işaret edebilir. Çevirmenin görevi her iki dili, kültürü ve toplumu gözeterak gerçekleştirilmesi gereken iletişim işlevine uygun olarak, iletişim içerisinde olan tarafların hangi fenomenleri *kültürem* olarak gördüklerini bilmektir. Bu bağlamda çevirmenin kültürel edinci ön plana çıkmaktadır. Çevirmenlerin karşılaştıkları kültür farklılıklarından kaynaklanan çeşitli çeviri problemlerinin (örn. özel ve yerel isimler, kültürel referanslar vb.) üstesinden gelebilmek için her iki kültürü en ince detayına kadar çok iyi tanımaları, kültürel uzlaşıları bilmeleri ve bu konuda hassasiyet geliştirmeleri gerekmektedir. Uzlaşılar keyfidir, tarihsel süreçte değişimlere uğrarlar, çoğunlukla kodlanmamışlardır, yani üstü örtük bir biçimde toplumda uzlaşıya dayanan, belirli bir durumda, belirli bir hareket tarzını tercih etme alışkanlığıdır. Bu noktada çeviriyi eylem olarak değerlendirirsek, çevirmenin bu eylemi nasıl aktaracağı önem kazanmaktadır. Bireyler bu uzlaşıları dil edinimleriyle doğru orantılı olarak sosyalleşmeleri esnasında deneme yanılma yöntemiyle öğrenmektedirler. Ancak uzlaşılar yazılı kaideler olmadıkları için toplumda

farklı davranan bireyler cezalandırılmazlar. Bu nedenle çeviri biliminde kabul görmüş olan Göhring'in, Ward H. Goodenough'un kültür tanımına dayanarak yaptığı tanımda da vurguladığı gibi bireyler alışılmış davranış biçimlerinden farklı davranabilirler:

Kültür, o kültürde yaşayan yerli halkın değişik rollerde toplumun beklentisine uygun veya ters olan tüm davranışlarını tanımak ve toplumsal yaptırımlara maruz kalmak istenmiyorsa beklentiye uygun bir şekilde davranmak, ayrıca bireylerin karar verebilmek, içinde bulunduğu kültüre uygun davranabilmek, hissedebilmek için bilmesi gereken her şeydir. Birey o toplumdaki beklentiler doğrultusunda öngörülmeven davranışların doğuracağı sonuçları kabul etmeye hazırdır. (Göhring 2007: 108).

Çevirmen erek kültürdeki insanlar gibi hissetmek zorunda değildir. Ancak "erek kültürdeki insanların hissiyatlarını, davranışlarını ve değer yargılarını bilmesi, buna göre davranarak çıkarımlarda bulunup, çevirisini şekillendirmesi" (Özbent 2015:16) gerekir. Vermeer, Göhring'in bu tanımını çeviri bilim açısından yorumlayarak *kültürü* bir toplumun davranış normları, eğilimleri ve bu normlardan ve eğilimlerden doğan sonuçların tümüdür şeklinde ifade etmektedir (1990: 36). Çevirmen her ne kadar bir metni okurken ve kültürel unsurları değerlendirirken yukarıda da söylendiği gibi öncelikle kendi kültüründen hareket etse de profesyonel bir yaklaşımla perspektifini değiştirebiliyor ve gereken duyarlılığı gösterebiliyorsa, o zaman kültürel edince sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fix'e³ göre kültür bilgisi, davranışsal sistemler altındaki kavramsal bilgi alanını içerir. Bunlara örnek olarak *kültürem bilgisini* (belli iletişim davranışının uygun olup olmadığı hakkında: Eyleme geçmeli miyim?) ve metne bağlı davranış biçimlerini (nasıl davranılmalı, hangi dilsel kalıplar uygundur) vermektedir. Metinler belli bir kültür bağlamında oluşturuldukları için kültüre özgü özellikler gösterir ve bir metin türünün kültürel özellikleriyle ilgili deneyimler, içinde bulunulan iletişim ve kültürel topluluğun bilgi sistemlerine ve beklentilerine yansır.

Söz konusu olan kültüre özgü uzlaşmaların karşılaştırılmasında ve analizinde *kültürem ve davranış biçimleri* (behavioremler) belirleyici bir rol üstlenebilirler. Nord *kültüremleri* sözel veya sözsüz *davranış biçimleri* aracılığıyla gerçekleştirilen *eylem birimi* olarak tanımlamaktadır (2014: 50). Nord birçok kültürde çok değişik şekillerde gerçekleştirilebilen selamlaşmayı örnek vermektedir. İki veya daha fazla kişi biraya geldiğinde aralarında olan ilişkiye, hangi bölgenin insanları olduklarına, yaş, eğitim seviyesi ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak mümkün olan davranış biçimlerinden (bahaviorem) birini seçerler. Bu, tokalaşma, öpme (yanaktan, boşluğa atılan öpücük, el öpme v.b.) kucaklaşma, sözlü selamlaşma, göz teması kurma veya kurmama, şapkayı kaldırarak selamlaşma, yanak okşama gibi olabilir. Nord bir ülkenin her yerinde aynı selamlaşma uzlaşmalarının olduğunu düşünmemek lazım,⁴ demektedir. Kültür edinci, hangi davranış biçimlerinin hangi kişilerce belli durumlarda normal ve geleneksel olarak algılandığını, hangi şartlarda farklı davranış biçimlerinin mümkün olduğunu, hangi sıklıkla kullanıldığını ve ne anlama geldiğini bilmek demektir. Türk kültüründe geleneksel olarak yaygın olan küçüklerin el öpmesi de selamlaşma şeklidir. Ancak bu davranış biçimi Avrupalı olan el öpme şeklinden farklılıklar içermektedir. Avrupalı tarzda toplumun belli sınıflarında kibarlık ifadesi olarak görülen bu davranış biçimi; beylerin, yetişkin bayanların elini kibarca eğilerek öpmesi, ancak başına götürmemesi şeklindedir. Türk kültüründeki geleneksel olan davranış biçiminde kim, kimin elini, nasıl ve hangi şartlarda öpeceği kesin uzlaşıyla belirlenmiştir. Türk geleneklerine göre olmazsa olmaz olan bu selamlaşma şekli toplumun bayram, düğün, kutlama, ziyaret gibi değişik etkinliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve toplum tarafından el öpmesi beklenen kişi bunu yapmadığında kınanır. Bayramlarda el öpen çocuklara para ve hediye verilir; böylece çocukların bu davranış biçimini edinmeleri teşvik edilir. Bu bağlamda Türk kültüründeki el öpmenin topluma ve geleneklere özgü *kültürem*lerden oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. Oksaar'a göre sözel iletişim dışındaki faktörler daha önemlidir. Türk kültürüne özgü tarihçesi çok eskiye dayanan selamlaşma için bir başka örnek ise, özellikle erkeklere has olan sağ elin kalbin üzerine konulup hafifçe baş eğilerek (genellikle 'eyvallah'

³Fix 2006: 263

⁴Oksaar 1992: 5

sözü eşliğinde) uygulanan geleneksel selam, bir *kültür*emdir. Dede Korkut Kitabı'ndaki üçüncü destan olan *Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu* adıyla geçen destanın Dresden nüshasında baş kahraman olan Bamsı Beyrek'in bu şekilde Kazan Han'ı selamladığı yazılıdır:

Kazan Han tarafından makamına çağrılır ve onun katına çıkınca boyun eğip sağ elini kalbinin üzerine götürür. Beyrek'in elini hanın karşısında bağlaması, boyun eğmesi ve elini bağrına götürmesi yöneticisine karşı saygısını gösteren bir selamlama şeklidir. (Alptekin/Kaplan 2017: 2526)

Teşekkür etmek, vedalaşmak gibi davranış biçimleri kim kimden nasıl vedalaşır sorularının cevapları birer *kültür*em olarak karşımıza çıkabilirler. Türk kültürüne has asker uğurlama, asker karşılama, gelin alma, kına gecesi, sünnet düğünü vb. merasimler de (karşılaştırılan kültürlerle bağlı olarak) birer *kültür*emdir. Profesyonel bir çevirmenin görevi, her iki tarafın hangi fenomenleri, çeviri bağlamında ve iletişimin işlevine göre *kültür*em olarak anlamlandırdıklarını bilmek ve çeviri sorununun üstesinden gelmektir. Oksaar'a göre, bir dili ne kadar iyi konuşabiliyorsanız sizden içinde bulunulan iletişim durumunda, o dilde ve kültürde kullanılan *kültür*em ve davranış biçimlerini de o denli iyi bilmeniz beklenir⁵.

Oksaar kültürel bazda *kültür*emlerin gerçekleşmesini etkileyen dört iletişim alanını ayırt etmektedir.⁶:

- 1) özel alan (aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve akrabalar)
- 2) kişisel alan (sırdaş, iyi arkadaşlar)
- 3) sosyal alan (tanıdık ve iş arkadaşları ile olan normal iletişim alanı)
- 4) kamu alanı (tanımadıklarımız ve kurumlarla -idare, mahkeme gibi- olan iletişim)

Yukarıdaki iletişim alanlarının aralarında keskin sınırlar bulunmamakla beraber, sosyal statülerine bağlı olarak kişilerin içinde buldukları durum ve iletişim bağlamında sahip oldukları haklarını düzenler. Kimin kime, ne zaman, neyi söyleyebileceğini; nasıl davranabileceğini, hangi mesafede durması gerektiğini belirler.

Kültür içi bakış açısıyla bu normlar bireyin sosyalleşmesine bağlıdır. Ancak kültürlerarası yaklaşımda normlar kültüre bağlıdır. Bir kültürde özel alana ait olan konular bir başka kültürde kamusal alana ait olabilir. Bazı tabu olan konular kültürel farklılıklar gösterebilir. Oksaar (1988) İsveç'te kişilerin tamamen dilin ilişki işlevi çerçevesinde 'havadan sudan konuşmak' dediğimiz tarzda hiç alakasız durumlarda 'paradan ve vergiden' fazlaca söz ettiklerini örnek verir. Oksaar yaptığı araştırmada bireylerin %80'inin kendilerine isimleriyle ve 'sen' diye hitap edilmelerini özel alan ihlali olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir⁷. Almanya'da kamusal alanda, karşımızdaki kişi yaşça büyük olsa dahi eğer size izin veriyse 'sen' diye hitap etmek mümkündür. Alman kültüründe ismen hitap şekli özel ve kişisel alana ait olan kişilerce mümkündür. Bunun dışında soyadın önüne 'bay' veya 'bayan' saygı sözü konularak hitap edilir. Bu yönüyle verilen örnekler Türk kültüründeki hitap şekillerinden ayrılmaktadır. Akrabaları tanımlamak için kullanılan "abla, abi, amca, dayı, hala, teyze, enişte, yenge, kızım, oğlum, gelin hanım, damat bey vb." ifadeler Türk kültüründe aynı zamanda hem saygı hem de hitap şekli olarak da kullanıldıklarından çevirmeni zorlayan çeviri sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Zira Almancada bu şekilde bir hitap şekli olmadığı gibi amca-dayı-enişte, hala-teyze-yenge, anneanne-babaanne v.b. ayrımlar sözlüksel alanda⁸ bulunmamaktadır. Bu hitap şekillerinin akrabalık bağı olmayan kişiler için kullanılmaları

⁵Oksaar 1992: 10

⁶Oksaar 1988: 67

⁷a.g.e. 67-68

⁸bak. Özbent 2013

işi daha da zorlaştırmaktadır. Böyle bir durumda çevirmenin hangi kullanımın söz konusu olduğunu doğru tespit edebilmesi şarttır.

Kültürem	Kaynak metin	Erek metin	Açıklama
dayı	1. Halit Karay (1916): dayılarından biri de Yıldız'da bekçibaşı (S.74)	1. Çev. Otto Spies (1949): einer seiner Onkel war Ober-wächter in Jyldyz-Palast (S. 110) 2. Çev. Özcan, Nazlı (2003): Einer seiner Onkel war in Yıldız der Leiter der Wächter (S.62)	akraba
	2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İsmail ağayı tanırsın değil mi? O benim dayımdır . (S. 95)	Çev. Mansure Çıkıgil: Du kennst doch İsmail Agha, nicht wahr? Er ist mein Onkel . (S.207)	akraba
	3. Haldun Taner (2015): „Yol ver, dayı . Destur. Yol açın bakalım“ (19)	Çev. S. Türkis Noyan/Max Meinecke (1963): „Mach mal Platz, Nachbar. Hallo, macht doch Platz!“ (S.57)	akraba değil
amca	4. Reşat N. Güntekin (1962): zavallı amcam (S.12)	Çev. Hans Joachim Kissling (1949): Mein armer Onkel (S.89)	akraba
yenge	5. Sabahattin Ali (1935): “Azime yengesine ” geliyordu (S. 23)	Çev. Doris Schultz (1982): ...kam zu „ihrer Tante Azime“ (S. 6)	akraba değil
teyze	6. Halide E. Adıvar (1949): Eski gazeteleri bana verir misin, teyze ? (S. 29)	Tante willst du mir die alten Zeitungen geben? (S.158)	akraba
kızım	7. Halide E. Adıvar (1949): Ne yapacaksın kızım ? (29)	Çev. Otto Spies (1949): Was willst du denn damit, mein Kind ? (S.158) (mein Kind: çocuğum)	akraba

Tablo 1: Özbent (2020: 162,169, 204, 212, 226)

Kültürem	Kaynak metin	Erek metin	Açıklama
dayı	8. Pınar Kür (1984): Sunullah dayım (S. 129,132) Büyük dayım (S. 129)	Çev. Jutta Freund (1990): Onkel Sunullah (S.127) Großonkel (S. 127)	Metnin bağlamından Sunullah dayımın gerçekten annenin kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Hulusi amca akraba değildir, <i>amca</i> sadece saygı ifadesidir.
amca	9. Hulusi Bey amca (S. 135, 138)	Onkel Hulusi Bey (S.136)	Hulusi amca akraba değildir <i>amca</i> sadece saygı ifadesidir.

abi	10. Rıdvan ağbi (S. 134) 11. Keyfi yerinde Rıdvan ağbimin	Unser Rıdvan (S.132), mein guter Rıdvan Der Gute ist bei bester Laune... (S.132)	Akraba değil ağbi sadece saygı ifadesi.
yenge	12. Hayriye yenge	meine liebe Hayriye (S.133)	Akraba değil, samimiyet ifadesidir
abla	13. Sevtap ablam (S. 135) 14. Vildan ablama her giydiği yaraşır (S. 137)	Unsere große Schwester Sevtap (S.134) Meiner Schwester Vildan steht alles (S. 136)	Akraba değil, samimiyet ifadesidir

Tablo 2: Özbent (2018: 203-204)

Tablo incelendiğinde çevirmenlerin gerçek akrabalık söz konusu olduğunda çoğunlukla *Tante* veya *Onkel* kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ancak bu çeviri stratejisi nötrleştirme anlamına geldiğinden metin bağlamından o kişinin anne veya baba tarafından akraba olduğu anlaşılıyorsa bilgi kaybına sebebiyet verecektir. Bu durumda Türkçede mecburi olarak yapılan ayırım Almancaya yapılan çeviride eksik kalacaktır. Bu noktada önemli olan bu bilginin aktarılmasının metnin bütünü içinde ne kadar önemli olup olmadığıdır. Çevirmenlerin bu konuda farklı kararlar alabildiğini 12, 13, 14 ve 5 numaralı örnekler göstermektedir. Çevirmelerin kaynak metinde akrabalık durumu olmadığı halde bu hitap şekillerini *Onkel*, *Tante*, *Schwester* olarak çevirmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Oysa ki 3, 10, 11, 12 nolu örnekler (*komşu*, *bizim Rıdvan*, *sevgili Rıdvan*, *sevgili Hayriye...*) şeklinde çevrilerek akrabalığın olmadığı vurgulanmıştır. Almancada *kızım* şeklinde bir hitap olmadığı için (7. örn.) *mein Kind* (çocuğum) olarak çevrilmiştir. 13. örnekte ise Almancada kullanılmayan, fakat *ablam* kelimesini ikame etmek için *unsere große Schwester* tamlaması tercih edilmiştir. Ancak bu kullanım kulağa oldukça yabancı gelmektedir. Yine aynı çevirmenin *abla* için 14. örnekte sadece *meiner Schwester* kullanması burada çevirmenin nasıl bir ikilem içinde olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki sözü geçen Türkçedeki hitap şekilleri *kültürlerin* gerçekleşmesini etkileyen dört iletişim alanını da göstermesi bakımından önemlidir. Türk kültürüne özgü geleneksel davranış biçimlerini de içermeleri nedeniyle çevirmenleri zorlayan çeviri sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kaynak metindeki samimiyet veya mesafe bazen çeviriye yansımamaktadır.

Oksaar dile hakimiyet ve sözlü dil kullanımının en az dört uyum türü ile bağlantılı olduğunu söyler. Lengüistik edinç ile ilgili olan gramer ve anlam bilimsel uyumluluğun yanı sıra edim bilimsel ve gösterge bilimsel uyum da gereklidir. Edim bilimsel uyum, sözel içeriklerin dil ötesi ve sözsüz iletilerin birbiriyle uyumlu olması durumudur. Gösterge bilimsel uyum ise davranış şekillerinin zaman, mekân ve eylem ile eşleşerek iletişim eylemi içinde bulunulan durum normlarıyla uygun olma mecburiyetidir⁹.

Çevirmenin kültür edinci, aynı toplumda dahi keyfi ve değişken olan kültüre özgü uzlaşmaları, karşı karşıya kaldıkları çeviri sorunu bağlamında anlayarak çözebilmesidir. Bu kültüre özgü uzlaşmaları *kültürem* ve *davranış biçimleri* (behaviorem) ile analiz etmek ve karşılaştırmak mümkündür. Nord (2014) için *kültürem* sözel veya sözsüz davranış biçimleriyle gerçekleşen davranış biçimleridir. Belli kişilerce belli durumlarda hangi davranış biçimlerinin normal ve geleneksel olarak algılandığını, hangi şartlar altında ne şekilde farklılık gösterebileceğini bilmek ve böyle bir durumda da hangi anlamlara gelebileceğini bilmek, kültür edincidir. Kültürel karşılaştırma ve analiz parametreleri şekil, frekans ve dağılımdır. Nord İspanyolca öğrendiği dönemden bir örnekle bu durumu şöyle açıklamaktadır: 'Gracias' sözünün İspanyolcada 'teşekkür etmek' anlamına geldiğini öğrendiğinde İspanyolların Almanların sürekli teşekkür ettikleri ön yargısını adete doğrular bir şekilde önceleri bilmeden, fakat sonrasında da Almancadan gelen eski alışkanlığı nedeniyle sürekli teşekkür ettiğini söyler. Almanların İspanyollardan daha saygılı olmadığını söyleyen Nord, İspanyolların büyük ihtimalle bir baş işaretiyle veya gülümsemeyle (şekil) teşekkür ettiklerini, ancak

⁹Oksaar 1988: 69

Almanya’da olduğu sıklıkta değil (frekans), bazı durumlarda (dağılım) ise İspanya’da hiç (zero-şekil) teşekkür edilmediğini söyler. Bunu kendisinin bir çevirmen olarak dil edincinden öte, kültür bilgisi olarak bilmesi gerektiğini vurgular¹⁰. Nord Hanoi sokaklarında kendisini gezdiren iki Almanca öğrenen öğrenciden, Hanoi’daki sokakların isimlerinin o sokakta satılan veya yapılan bir üründen aldığını öğrenir. Öğrencilerden biri adının ‘Bett’ (Alm. Bett: yatak) olduğunu söylediği sokakta Nord tek bir yatak bile göremez. Şaşkınlıkla ben yatak göremiyorum dediğinde, öğrenci dükkanlarda asılı duran hasırları gösterir. Nord Vietnamlıların hasırlarda yattığını bildiği halde Almanca ‘Bett’ kelimesi hasırı yatak olarak görmesini engellemiştir. Oysaki Vietnamlılar gece boyunca çoğunlukla açık havada bu hasırlarda yatmaktadırlar. Nord bu durumu bildiği halde bunu bir gece boyunca uyku uyuma şekli (davranış biçimi) ve kültürem olarak değerlendiremediğini söyler. Nord’a göre ‘hasır’ yatak prototipi değildir. Öğrencinin Vietnam hasırını ‘Bett’ (yatak) olarak tercüme etmesi ise bu nesnenin o kültürde yatak görevini görmesinden (işlevinden) ileri gelmektedir. Oysa ki Almandada ‘hasırın’ karşılığı olan ‘Matte’ kelimesi bulunmaktadır. Kültüre özgü bakış açısı ‘yatak’ kelimesinin içeriğinin ne olduğunu nesne olarak tanımlamaktadır. Nord bu durumu görerek idrak etmeyip örneğin bir edebi metinde ‘Bett’ kelimesini okusaydı ve yanlış anlamadan dolayı ‘scenes-and-frames’ yaklaşımına göre kültürler üstü bilgisine rağmen kafasında bambaşka bir sahne (scene) canlanacaktı. Nord bu noktada meydana gelebilecek muhtemel kültür çatışmalarına müdahale etme imkânı sağlayan Amerikalı antropolog Michael Agar’ın 90’lı yılların başında ‘Rich points’ olarak tanımladığı kavramın kullanılabilirliğini savunmaktadır. Agar’ın tanımına göre ‘Rich points’ iki farklı kültüre (topluma, toplumsal kesime, gruplara) mensup bireylerin karşılaşmalarında yaşayabilecekleri çatışma veya iletişimin kopmasına (çatışma potansiyelinin zengin olması) sebep olabilecek farklı davranış uzlaşmaları, değer algıları, kültür bilgisi gibi olguların farklı olması durumudur. Bu kavram örneğin bir kişinin dilsel veya kültürel bağlamda tam olarak kavrayamadığı yeni bir şeyle karşılaşması durumunda onun içinde bulunduğu çatışma durumunu açıklar. Bunlar sözel veya sözsüz rutinler ve ritüeller, farklı değer yargıları, farklı zaman mekân anlayışları, dakiklik anlayışı, saygı anlayışı, hitap etme şekilleri vb. olabilir. Çevirmenlerin bu ve benzeri kafa karıştırıcı durumlara karşı ‘Rich points’ olabilecek her şeye karşı hassasiyet geliştirmeleri ve çevirilerinde göz önünde bulundurmaları gerekir.

5. SONUÇ

Her metin bir iletişim ve bir kültürel bağlam içerisinde o kültürde geçerli olan metin türleri ve normları çerçevesinde oluşur. Onu anlamlı kılan kültüre özgü unsurlarla birlikte o metnin bir başka dile aktarılmasını gerektirir. Kültürün en küçük bileşeni olan *kültüremler* anlam düzeyinde metnin işlevselliğini derinden etkiler. Çevirinin erek kültürde yabancı ve iğreti algılanmaması dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan biridir. Çeviri açısından değerlendirildiğinde *kültüremler*in en önemli özelliği iki kültür birbiriyle karşılaştırıldığında belirgin hale gelmeleridir.

Çeviribilim açısından değerlendirildiklerinde bir fenomenin *kültürem* olabilmesi onun bir kültürde olup karşılaştırılan başka bir kültürde bulunmaması veya başka şekilde görülmesi ayrıca kültürel ayırt edicilik özelliğinin olmasıdır. Yukarıda anlatıldığı üzere eyvallah denerek verilen selam *kültürem*dir. Bu *kültürem* şekli başka kültürlerde görülmez.

Kültürem ve *kültürel referanslar* arasındaki fark *kültüremler*in her zaman bir davranış biçimi ile birlikte kullanılıyor olmasıdır. Kültürün en küçük birimi olan *kültüremler*in doğru saptanması önemlidir ve çevirmenlerin bu konuda hassasiyet geliştirmeleri şarttır. Eğitimleri boyunca çevirmen adaylarının edinmeleri gereken diğer çeviri edinçlerinin yanı sıra kültür edinci edinmelerinin ne kadar önemli olduğu ortadadır. Oksaar (1983) yabancı dil eğitiminde *kültüremler*in de öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çeviri eğitimi söz konusu olduğunda *kültüremler*in ve *davranış biçimlerinin* (behaviorem) öğretilmesi ve çeviri sürecinde göz önünde bulundurulmasının ne kadar önemli ve gerekli olduğu yadsınamaz bir gerçek olduğu kadar iyi ve kaliteli bir çevirinin de teminatıdır. Bu anlamda *kültürem* kavramının literatürümüze girmesi kültür araştırmalarına da farklı bir bakış açısı getirebilir

¹⁰Nord 2014: 50-51

REFERENCES

- Ammerman NT. (2007). '[Introduction: Observing Religious Modern lives](#)'. In *Everyday religion: Observing modern religious lives*. Edited by Ammerman, N. T. 3-18. Oxford: Oxford University Press.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Levitt P. (2008). [Religion as a path to civic engagement](#). *Ethnic and Racial Studies*, 31(4), 766-791.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Ammerman NT. (2014). [Finding religion in everyday Life](#). *Sociology of Religion*, 75(2), 189-207.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Ammerman NT. (2020). [Rethinking Religion: Toward a Practice Approach](#). *The American Journal of Sociology*, 126(1), 6-51.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Banderker, A. M. (n.d.). [Animal Abuse and Welfare in Islam](#).
[Google Scholar](#)
- Bardakoglu, A. (n.d.). [Kopek Islam Ansiklopedisi](#). ISAM. Istanbul.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Baysa, H. (2021). [Ev ve Sus Hayvanu Edinma Saiklerinin Fikhi Acidan Tahlili](#). *Islam Hukuku Arastirmalari Dergisi*, 235-262.
[Google Scholar](#)
- Bender, C. (2012). "[Practicing Religion](#)," In [the Cambridge Companion to Religious Studies](#). Robert Orsi, (ed.). Cambridge University Press.
[Google Scholar](#)
- Berglund, J. (2014). [Princely Companion or Object of Offense? The Dog's Ambiguous Status in Islam](#). *Society & Animals*, 22(6), 545-559.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Buhârî, (1987), [Muhammed b. İsmâil Ebû Abdillâh, el-Câmi' u's-sahîh](#), Beyrut: Dâru İbn Kesîr, *Hadith*, 538.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Costu MD. (2016). [The Nation of Islam Today: Reunification and Expansion Attempts in Houston and San Antonio](#). (Unpublished master's thesis). UHCL. Houston, Texas.
[Google Scholar](#)
- Costu, M. D. (2021). [Everyday Religion among Turkish Speaking Migrants in the Northwest of England](#). (Unpublished dissertation). Lancaster University. Lancaster.
[Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Demirel, H.R. (2014). [Kopek ve diger bazi hayvanların oldurulmesine cevaz veren hadislerin degerlendirmesi](#). *Mutefekkir Aksaray Universitesi Islami Ilimler Fakultesi Dergisi*. 1(1), 67-102.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- Ehrkamp, P. (2005). [Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany](#). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 345-364.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#), [Cross Ref](#)
- El Fadl, K. A. (2004). [Dogs in the Islamic Tradition and Nature](#). In B. Taylor (Ed), *Encyclopaedia of Religion and Nature*. New York, NY: Continuum.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)
- Foltz, R. (2006). [Animals in Islamic Tradition and Muslim Cultures](#). *Oneworld*. London.
[Indexed at](#), [Google Scholar](#)